

ВІДГУК

офіційного опонента

**на кандидатську дисертацію Ярового Дмитра Олександровича
«Психологічні практики громадянського протистояння в соціальних
медіа», представлену на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук
за спеціальністю 19.00.11 – політична психологія**

Актуальність теми дослідження практик громадянського протистояння в соціальних медіа зумовлена як нагальним суспільним запитом, так і станом психологічної науки в цілому. Вплив соціальних медіа на політичне життя суспільства зростає досить стрімко, поширюючись практично на всіх членів суспільства. Поставлені в дисертації мета та завдання набувають особливого значення через відсутність конкретних наукових знань щодо динаміки соціально-політичних конфліктів загалом, та феномену громадянського протистояння зокрема. Крім того, особливості функціонування дискурсів в соціальних медіа недостатньо ґрунтовно досліджені, поза як їхній вплив, особливо в період активного виборчого циклу, є очевидним.

Тематика представленої дисертаційної роботи відповідає пріоритетним напрямам розвитку соціально-психологічної та політико-психологічної науки, які розробляються в Інституті соціальної та політичної психології НАПН України. Дисертація виконана в межах науково-дослідницької роботи лабораторії психології політико-правових відносин Інституту соціальної та політичної психології НАПН України «Науково-методичні стратегії запобігання негативним психологічним явищам у політико-правовій сфері в умовах воєнного конфлікту» (державний реєстраційний номер 0117U000196), що в свою чергу підтверджує актуальність теми дослідження.

Визначеність і чітке розуміння мети й основних положень роботи дозволило Д. О. Яровому коректно сформувавши науковий апарат дослідження – предмет, об'єкт, завдання та методи, що забезпечило планування й здійснення роботи на належному рівні, з отриманням достовірних та значущих наукових результатів.

На підставі аналізу змісту дисертації можемо констатувати, що представлене дослідження містить *нові науково обґрунтовані результати*: автором запропоновано аналітичну модель дослідження дискурсів у соціальних медіа та описано психологічні ефекти, що виникають внаслідок застосування практик громадянського протистояння; розроблено типологію психологічних практик; конкретизовано специфічні риси боротьби дискурсів у соціальних медіа та визначено психологічні ефекти для суспільства від застосування практик громадянського протистояння.

У тексті дисертаційної роботи представлено *ґрунтовний теоретичний аналіз* різних підходів до визначення особливостей відтворення громадянського протистояння в релевантних до політичної тематики дискурсах. На цій підставі автором зроблено слушний висновок про те, що громадянське протистояння є складним феноменом, в політико-правовому аспекті його можна визначити як форму внутрішньодержавної групової конфронтації, яка характеризується кристалізацією у сторін ціннісних протиріч та має потенціал розгортання в інші види конфліктної взаємодії.

Вагомим результатом здійсненого Д. О. Яровим теоретичного аналізу вважаємо запропоновану модель континууму конфліктних соціально-політичних процесів, в межах якої обґрунтовано різницю між громадянським протистоянням та соціальним конфліктом, виділено особливості громадянського протистояння як проміжного етапу між цими явищами. Автором надано важливе з науково-практичної точки зору пояснення, чому конфліктні події в Україні не мають вважатися громадянською війною.

В результаті теоретичного аналізу дисертантом визначено, як

впливає дискурс на зростання градієнту протистояння в суспільстві. Представлено розгорнуте та зрозуміле пояснення підходів до дискурсу у рамках філософії М. Фуко, Н. Феркло та Т. Ван Дейка, які є класичними представниками напрямку. Автором пояснено, чому дискурс як втілення та реалізація соціальних практик, має значення для переходу від соціальної напруженості до інших форм конфліктів в процесі протиставлення ідентичностей.

Особливої уваги варте представлення специфіки конструювання громадянського протистояння в Україні, що виражене у ідентифікації та дослідженні таких особливостей, як: експлуатація маркерів етнічної та громадянської ідентичності; вплив зовнішніх груп; дегуманізації опонента всередині країни; важливість проактивної діяльності державних органів, а також семантична невизначеність та криза дискурсивної межі понять. Такі особливості мають значний вплив на психологічний стан суспільства, однак системно не описані у наукових дослідженнях як характерні риси українського політичного дискурсу.

Позитивною стороною *емпіричної частини* дисертації є кваліфіковано визначені методи дослідження, що забезпечило отримання надійних та валідних емпіричних даних. Особливо цінним вважаємо детальне вивчення ресурсів критичного дискурс-аналізу для дослідження практик громадянського протистояння в соціальних медіа. Автором представлена ґрунтовна модель, що включає тлумачення підходів до дослідження, критеріїв відбору емпіричних джерел, методів та валідності дослідження. Автор аргументовано пояснює критерії відбору кейсів з точки зору виконання завдань дисертації. Такий аналіз закладає базу для серйозного та науково значущого дослідження психологічних практик, з усвідомленням авторської позиції.

Значущим науковим результатом дослідження є визначені автором чотири психологічні ефекти практик громадянського протистояння, які впливають на політичні спільноти в Україні: монотонія як суспільна втома,

амбівалентність як провокація до радикальних дій, десенсибілізація як погіршення чуттєвості суспільства, та алертність як посилення готовності суспільства до дії. Виявлені та описані ефекти психологічних практик громадянського протистояння вважаємо одним з найбільш цінних досягнень роботи, оскільки вони можуть бути використані для мобілізації суспільства або ж, навпаки, для зниження рівня суспільної активності та готовності до сприйняття та дій.

Отримані Д.О. Яровим наукові результати мають *практичну значущість*, оскільки можуть бути впроваджені в діяльність українських органів державної влади та державної безпеки, а також використані для превенції конфліктних ситуацій, захисту інтересів суспільства і громадян в інформаційно-психологічному просторі.

Висновки в структурованому та стислому вигляді підсумовують результати дисертаційної роботи і свідчать про досягнення мети, реалізацію завдань, бачення автором дисертації перспектив подальшої розробки проблематики. Висновки є науково обґрунтованими, чітко сформульованими, викладені повно і в необхідній логічній послідовності.

Основний зміст дисертації повністю відображений у 13 одноосібних наукових працях, серед яких 1 опубліковано у виданні, що належать до міжнародних наукометричних баз даних, 5 – у фахових виданнях України з галузі психології.

Зміст положень автореферату є ідентичним основним положенням дисертації, його оформлення відповідає чинним вимогам.

Отже, дисертація Д. О. Ярового є логічним за своїм змістом і структурою, завершеним за смыслом дослідженням, виконаним на високому теоретичному та емпіричному рівні.

Водночас, зазначимо окремі *зауваження та побажання*:

1. Попри здійснений в дисертації ґрунтовний теоретичний аналіз значної кількості наукових джерел, як вітчизняних, так і закордонних, як класичних, так і новітніх, на наш погляд недостатньо проаналізовано

сучасні дослідження феномену групової поляризації як базового процесу громадянського протистояння. Так, на с. 42 дисертації зазначені класичні теорії пояснення виникнення групової поляризації, однак робота тільки виграла, якби дисертант представив більш розгорнутий теоретико-методологічний аналіз означеного феномену.

2. Запропонована автором модель континууму конфліктних соціально-політичних процесів (с. 26) набула би більш виразної теоретико-методологічної значущості, якби у ній було більш ґрунтовно висвітлено місце та роль соціально-політичної кризи.

3. Вважаємо, що визначена в дисертації методологія дослідження дискурсів у соціальних медіа набула б більшої практичної ваги за умови використання методів нарративного аналізу.

Висловлені зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, яка є завершеною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності є суттєвими для розвитку психологічної теорії й практики загалом, політичної психології зокрема.

Дисертація ««Психологічні практики громадянського протистояння в соціальних медіа»» відповідає вимогам МОН України, які висуваються до кандидатських дисертацій, а її автор, Яровий Дмитро Олександрович, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.11 – політична психологія.

Офіційний опонент:

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри психології

Університету економіки та права «КРОК»

Г.В. Абаніна